

Список використаних джерел

1. Braithwaite V. Dancing with Tax Authorities: Motivational Postures and Non-Compliance Actions / Valerie Braithwaite // Taxing Democracy, Understanding Tax Avoidance and Evasion. – Ashgate Publishing Limited; Aldershot, 2003. – P.15–39.
2. Derthick M. The Lawyers Did It: The Cigarette Manufacturers' Policy Towards Smoking and Health / Martha Derthick // Legality and Community: On the Intellectual Legacy of Philip Selznick, edited by Robert A. Kagan, Martin Krygier, and Kenneth Winston. – Oxford: Rowman & Littlefield, 2002. – P.281–294.
3. Fried Ch. The Lawyer as Friend: The Moral Foundations of the Lawyer Client Relation / Charles Fried // Yale Law Journal. – Vol.85 (1976). – P.1060–1089.
4. Green B. A. The Role of Personal Values in Professional Decisionmaking / Bruce A. Green // Georgetown Journal of Legal Ethics. – Vol.19 (1997). – P.50–72.
5. Luban D. The Ethics of Lawyers / David Luban. – Dartmouth, 1994. – 521 p.
6. Parker Ch. E., Rosen R. E., Nielsen V. L. The Two Faces of Lawyers: Professional Ethics and Business Compliance With Regulation / Christine E. Parker, Robert E. Rosen, and Vibeke Lehmann Nielsen // The Georgetown Journal of Legal Ethics [Vol.22:201], 2009. – P.201–248.
7. Reichman N. Moving Backstage: Uncovering the Role of Compliance Practices in Shaping Regulatory Policy / Nancy Reichman // Schlegel, Kip, and David Weisburd. White-Collar Crime Reconsidered. – Boston: Northeastern University Press, 1992. – P.244–268.
8. Simon W. H. Wrongs of Ignorance and Ambiguity: Lawyer Responsibility for Collective Misconduct / William H. Simon // Yale Journal of Regulation. – 2005. – 22 (1). – P.1–35.

Tkachenko K. O., graduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), ms.katerina@ukr.net

Lawyer's professional ethics in work with corporations: games with the law – the question of normativity

The paper is devoted to the study of legal ethics specifics in its application to corporate activities, namely, the phenomenon of games with the law and strategies of so-called lawyers-gamers. There have been analyzed the «light» and «difficult» forms of gaming in the jurisprudence. «Easy form» means to provide consultations emphasizing not on how to comply with the law without harming business, but on how to bypass this law minimizing its influence. In «difficult» form, the lawyer aims at avoiding absolute legislative regulation. A similar collision of professional ethics has been analyzed from a variety of perspectives, based on leading research of contemporary foreign ethicists and lawyers.

Keywords: legal ethics, corporation, normativity, law, society.

УДК 378.4+177:378.24;378.1

Гриценко М. В.,
кандидат філософських наук,
провідний науковий співробітник відділу
політики та врядування у вищій освіті,
Інститут вищої освіти НАПН України
(Україна, Київ), mari_na@ukr.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРИ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Актуалізується необхідність реформування національної системи освіти в Україні, що має супроводжуватися забезпеченням культури якості вищої освіти, і стати своєрідним фундаментом демократичних трансформацій, які стосуються всієї національної соціальної системи. Розкрито основні параметри та змістовні характеристики культури якості вищої освіти в контексті реформування університетської освіти. Проаналізовано досвід європейських університетів, зокрема роль студента та викладача в контексті забезпечення культури якості вищої освіти. Розглянуто рекомендації для покращення якості викладання і навчання в європейських інституціях вищої освіти. Насоложується, що забезпечення культури якості університетської освіти можливе шляхом накопичення досвіду реалізації освітніх потреб і прав учасників освітнього процесу, створення європейської системи забезпечення якості, складовою якої мають стати: інституціалізація вищої освіти, академічна свобода (свобода навчання і свобода викладання), автономія університетів, збереження кращих традицій

фундаментальності, задоволення потреб трансформаційного періоду в інтеграції та інтернаціоналізації.

Ключові слова: вища освіта, якість освіти, університет, освітня модель, культура якості вищої освіти, академічна свобода, автономія університету, студент, викладач, науково-дослідна діяльність, освітні перетворення.

Відсутність забезпечення культури якості вищої освіти на національному, регіональному та локальному рівнях за участю державних, громадських та професійних стейкхолдерів актуалізує проблему культури якості вищої освіти.

В стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [6] підкреслюється, що за кількісним показником – охоплення вищою освітою – Україна перебуває в числі перших 10–15 країн світу. За якістю освіти з менеджменту місце України коливається біля сотого. Переконають нас в цьому рейтингові позиції України за складовими Глобального індексу конкурентоспроможності (дослідження Світового економічного форуму).

Таблиця 1 [6]

	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015
Якість системи освіти в цілому	56	62	70	79	72
Стан вищої і професійної освіти (в цілому)	46	51	47	43	40
Якість освіти з менеджменту бізнесу	108	116	117	115	88
Якість початкової освіти	49	52	43	37	40
Якість вищої математичної і природничої освіти	42	36	34	28	30
Охоплення вищою освітою	8	7	10	10	13
Кількість країн, які брали участь в дослідженні	139	142	144	148	144

Відсутність забезпечення культури якості вищої освіти на національному, регіональному та локальному рівнях за участю державних, громадських та професійних стейкхолдерів актуалізує проблему культури якості вищої освіти.

На часі створення системи забезпечення та постійного поліпшення якості вищої освіти, яка відповідає рекомендаціям і стандартам європейського простору вищої освіти (ЄВПО), враховує кращі світові практики та виступає головною технологією досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості.

Усвідомлення науковим співтовариством необхідності забезпечення культури якості університетської освіти і пошуку оптимальної освітньої моделі на засадах академічних цінностей викликало гострий інтерес до опублікованих праць з питань посилення вимог до якості сучасних знань і освітньої діяльності установ, що їх забезпечують.

Серед вітчизняних науковців, які досліджують проблеми забезпечення якості університетської освіти, академічної свободи, автономії університетів слід

назви В. Андрущенко, М. Згуровського, В. Єрмоленка, С. Калашнікову, С. Курбатова, В. Лугового, В. Рябенка, В. Савельєва, О. Слюсаренко, Ж. Таланову, С. Пролеєва, О. Кузьменко, М. Колотило та інших.

Роботи зарубіжних дослідників Л. Харвея, Б. Стенсекера, Дж. Ланареса, Ю. Еглерса, П. Велса, Д. Флорея та інших присвячені розумінню поняття і формулюванню концепту культури якості освіти, а також питанню формування власне самої культури процесу забезпечення якості освіти у конкретних освітніх інституціях.

Проблема культури якості освіти реалізується низкою проектів: Examining Quality Culture in European Higher Education Institutions (EQC) (Дослідження культури якості у Європейських закладах вищої освіти); Quality culture in European universities: a bottom-up approach. Report on the three erounds of the Quality Culture project 2002–2006 (Brussels, EUA) (Культура якості в європейських університетах: ієрархічний підхід); Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти України (TRUST).

Для вищої освіти в ЄС виділяють 5 головних пріоритетів:

- збільшення кількості випускників з вищою освітою;
- покращення якості і релевантності викладання і навчання;
- підтримка мобільності студентів і викладачів, а також транскордонна співпраця;
- посилення «трикутника знань», більший зв'язок між освітою, дослідженнями та інноваціями;
- створення ефективного управління і механізмів фінансування вищої освіти.

Окремої уваги заслуговують засадничі спостереження про систему забезпечення якості в європейських країнах [4]:

Культура забезпечення якості: наявність стратегії, політики і атмосфери внутрішнього забезпечення якості ВНЗ;

– культура забезпечення якості: автономія ВНЗ як передумова ефективності процесів забезпечення якості;

– культура забезпечення якості: зовнішнє забезпечення якості як функція незалежної агенції та спрямованість зовнішньої оцінки якості на покращення результатів діяльності ВНЗ (enhancement-led evaluation);

– мотивація щодо забезпечення якості: що і чому фінансує держава?

– забезпечення якості наукової діяльності: від індексу цитувань до peer review (незалежної оцінки);

– взаємодія університетів зі стейкхолдерами;

– реформування третього циклу вищої освіти;

– інтернаціоналізація як інструмент забезпечення якості;

– роль студентів в процесах забезпечення якості.

Переконливими є рекомендації для покращення якості викладання і навчання в європейських інституціях вищої освіти [9], серед яких:

– отримання всіма викладачами обов'язкової сертифікованої педагогічної підготовки до 2020;

– рішення про працевлаштування і посадову промоцію академічного персоналу слід приймати з врахуванням оцінки викладацьких компетенцій;

– запровадити у ВНЗ системи консультування, менторства і супроводу студентів у навчанні;

– втілити цілісну стратегію інтернаціоналізації (мобільність, курикулум, досвід викладачів, англійська і друга іноземна мови, міжкультурні навички, міжнародні союзи, тощо);

– ВНЗ мають запровадити крос, транс та між-дисциплінарні підходи до викладання, навчання та оцінювання, допомагаючи студентам розвивати підприємливий і відкритий для інновацій спосіб мислення;

– ВНЗ повинні допомогти викладачам здобути навички онлайн-ової та інших форм викладання і навчання і використати всі можливості для покращення якості.

Чому європейський досвід забезпечення культури якості вищої освіти є таким важливим для українського соціуму? На переконання фахівців [4], тільки з накопиченням і багаторазовим повторенням досвіду окремих осіб – студентів, викладачів, адміністраторів – в академічній громаді почне творитися сукупність стійких форм діяльності, тобто її *культура*. Так в результаті накопичення європейським соціумом відповідних навичок й умінь була природним чином сформована культура забезпечення якості освіти.

Наразі повна й послідовна система забезпечення якості, в європейському розумінні, відсутня в українській вищій школі. Вітчизняні дослідники стверджують, що ВНЗ частково реалізують її у формі процедур моніторингу якості. Вони виконують їх на основі однакових для всіх університетів, встановлених і спущених «згори» критеріїв, причому різноманітність навчальних закладів не враховується. Немає процедур стратегічного планування розвитку університетів, а також реальної мети для підвищення рівня освіти. Управління вищою освітою здійснюється в реальному часі жорстко централізованою адміністративно-командною системою, у якій практично немає місця для діяльності ВНЗ відповідно до їх власних планів та цілей. Діяльність персоналу ВНЗ пов'язана із надзвичайно високим обсягом бюрократії, оскільки офіційне звітування про «результати» стає більш важливим, ніж самі досягнення. Повна відсутність часу не дозволяє навіть думати про якість результатів, перебуваючи в безперервному процесі звітності. Студентів, викладачів, роботодавців, урядових і неурядових організацій «єднає» відсутність мотивації до підвищення якості освіти. Не існує зв'язків між продуктивністю ВНЗ і обсягами ресурсів, отриманих від держави. Тому університети не вмотивовані розвиватися, об'єктивно виконувати самооцінку. Як наслідок, вони демонструють невисоку ефективність [4].

Олена Руснак [5, с. 19] переконує, що в країнах Європи студенти безпосередньо впливають на діяльність кафедри, курсу, факультету, навіть мають змогу на рівні з міністрами освіти визначати майбутнє національної вищої освіти. Завдяки Tempus-проектів «TRUST» українські студенти можуть ознайомитися зі шляхами забезпечення рівня якості освіти у країнах Європи та краще зрозуміти цей процес і можливості адаптації європейського досвіду в Україні.

Важливим для розвитку особистості студента на засадах академічних цінностей та забезпечення якості вищої освіти нам видається досвід Бредфордського університету (Великобританія) [1, с. 37].

Університет повністю підтримує студентів у їхньому особистісному розвитку. Можливості навчання та бажані результати студентів враховані у програмах та відповідних модулях. Програми також передбачають розвиток дисциплінарних, професійних та особистісних вмінь та навичок студентів. Такий підхід дає можливість студентам повністю бути впевненими у своєму прогресі та отриманих знаннях, що дозволить створити відповідний план дій для досягнення мети. Всі студенти, які навчаються довше, ніж один семестр, регулярно отримують огляд своїх академічних успіхів та рекомендації щодо особистісного розвитку.

Такий огляд успішності повинен відповідати потребам кожного студента. Наприклад, в огляді успішності для випускників університетів слід більше звертати увагу на життєві перспективи, перегляд загальних цілей, ніж окремо виділяти специфічні професійні можливості, які є більш важливими для студентів молодших курсів. Формат та структура такого огляду буде різнитися відповідно до курсу або програми.

Для того, щоб повністю врахувати навички та професійні досягнення студентів, курси включають в себе певні стратегії, які допомагають особистісному розвитку студентів. Курси можуть мати вигляд однієї з моделей [8, с. 115], які наведені нижче.

Модель 1 – заснована на можливостях

Студентам надаються можливості для розвитку професійних/базових навичок та особистісного прогресу. Такі можливості враховані у програмах та вже закладені у розкладі. Досягнення та прогрес студентів вносяться в огляд успішності та особистісного розвитку. Студентам пропонується обирати додаткові дисципліни, як частину їхнього плану особистісного розвитку, але це не є обов'язковим.

Модель 2 – заснована на прогресі та успіхах

Ця модель включає всі особливості моделі 1. Проте додаткові заняття, які допомагають розвитку навичок та особистісному розвитку, внесені до відповідних програм та оцінюються через систему модульного контролю. Модулі, які передбачають розвиток специфічних навичок особистісного розвитку, враховуються в одну, як мінімум програму.

Модель 3 – оцінювання прогресу

Ця модель об'єднана з моделлю 2. Крім того, передбачається наявність базових модулів на всіх стадіях проведення курсу. Оцінювання специфічних аспектів особистісного розвитку студентів здійснюється за допомогою діагностичних, нормативних та сумативних тестів. Модель передбачає використання планів особистісного розвитку студентів.

Як особистісний розвиток підтримує наші головні навчальні цілі. Особистісний розвиток повністю підтримує наші навчальні цілі, як у вивченні, так і в навчанні та стратегії оцінювання.

Головні навчальні результати, очікуванні від всіх студентів:

- Предметні та професійні знання;
- Ефективність спілкування в інформаційний період;
- Ефективна робота в команді і групах в надзвичайно різноманітному суспільстві;
- Незалежність та навчання впродовж життя;
- Успішність студентів та можливість працевлаштування.

Для досягнення цих результатів План особистісного розвитку забезпечить студентів можливостями:

- Усвідомлювати свій рівень знань предмета, особистісний та професійний розвиток та розробляти план дій для покращення результатів навчання;
- Відображати свій прогрес, інтегрувати досвід та готувати документи/презентації, які демонструють розвиток;
- Усвідомлювати досвід та прогрес в ситуаціях, які передбачають співпрацю та різноманіття;
- Розробляти плани, які відображають індивідуальні прагнення студентів, та підтримують їхній розвиток, як незалежних особистостей;
- Підбирати інформацію, яка допоможе в плануванні кар'єри та оцінюванні можливостей.

Принципи

1. Студенти отримують регулярний огляд свого прогресу, який включає підтримку особистісного розвитку.

2. Можливості для розвитку професійних/основних вмінь та особистісний розвиток повністю враховані в програмах та модулях.

3. Можливості для розвитку професійних/основних вмінь закладені у розклад таким чином, що вони відповідають загальним цілям та програмі навчання.

4. Студенти можуть слідкувати за своїми успіхами у навчанні, вести облік особистісного розвитку через Інтернет.

Дуже важливим для забезпечення якості вищої освіти нам видається європейський досвід [4] залучення студентів до цього процесу.

У кінці ХХ ст. студентський політичний активізм розглядався європейськими фахівцями з вищої освіти як «загроза подальшому розвитку університету разом із підвищенням вартості навчання та бюрократизацією університету [10, с. 203].

Наразі ситуація докорінно змінилася, досвід окремих європейських країн засвідчує наступне.

Великобританія. За останні роки, залучення студентів у процеси забезпечення і покращення якості стали вищим пріоритетом для ВНЗ Великобританії і мають чітко встановлені механізми. Студентський досвід навчання і його якості залежить від них також. Студентський голос чується, їхню точку зору серйозно беруть до уваги і враховують як в перевірках, так і у їх висновках. Місце студентів в забезпеченні якості (QA) і їхня роль у процесах зовнішньої і внутрішньої QA не лише просто визнається і декларується, а стає все важливішою у переважній більшості ВНЗ.

Шотландія. Покращення студентського досвіду навчання є серцевиною досягнення високої якості освіти у Шотландії. Студенти відіграють дуже важливу роль в організації якісної вищої освіти. Вони мають свою власну службу розвитку, організацію SPARQS (student participation in quality Scotland), студенти також є повноцінними членами організацій, які проводять перевірки вишів і їхня роль у внутрішніх перевірках також збільшується. Є ціла низка причин глибшого і ширшого залучення студентів у процеси, які мають за мету підвищення якості освіти. Студентське навчання у ВНЗ має академічно прогресувати. Робота з поліпшення навчального процесу є головною мотивацією студентської участі в ньому. Ефективне залучення студентів

в організаційну сферу з покращення якості дозволяє студентам діяти набагато активніше, проявляти свою ініціативу у сфері, від якості якої залежить досвід навчання студента [4].

Норвегія. В документі «The Quality convergence study project. Self-analysis document from the Norwegian agency for quality assurance in education (NOKUT15)» від 27 лютого 2004 року чітко прописано місце студентів у вищому навчальному закладі і їх роль в забезпеченні і покращенні якості освіти. Правила NOKUT наголошують на необхідності студентського представництва у різних робочих обговореннях питань акредитації та аудиту ВНЗ. Студенти мають не менш ніж два представники у вченій раді ВНЗ та факультетів, відділів і головних департаментів ВНЗ, які займаються плануванням, прийняттям рішень, їхньою імплементацією та оцінюванням результатів діяльності на предмет відповідності стандартам якісної освіти у ВНЗ. Студентська точка зору не повинна занедбуватись а враховуватись на згаданих рівнях роботи ВНЗ. У Норвегії горизонтальне і вертикальне студентське представництво в керуючих органах вишів дає можливість студентам отримувати інформацію про їхній вплив на підвищення і забезпечення якості. Прийняття рішення на різних рівнях ВНЗ зазвичай враховує внутрішню оцінку і кінцеві звіти. І тут студенти серйозно впливають на внутрішню оцінку вишів. Програма контролю і оцінювання якості, яку провадять студенти делегована їм і є частиною загальної системи QA в цій країні [4].

Швеція. У шведській системі вищої освіти студенти мають чітко визначені і широкі права у сфері забезпечення і покращення якості вже від 60-х років минулого століття. Студентські права у цій сфері розвивались поступово протягом останнього пів століття. Студентські права щодо оцінки курсів регулюються Актами і Постановою про вищу освіту. Обговорення рівня і масштабів студентського залучення триває і далі. Не дивлячись на тривалість цього процесу студенти вже сьогодні мають широкі права у сфері підвищення якості, оцінки і прийняття рішень. В згаданій Постанові чітко прописано, що студенти повинні бути представлені у всіх нарадах та робочих групах, які приймають рішення, і діяльність яких стосується навчальних програм і різних студентських справ. Це означає, що студенти мають своїх представників у вчених радах університету і факультетів, а також у різних комісіях та робочих групах (наприклад, стосовно змін у розкладі чи в екзаменаційних процедурах). Так само студенти є завжди представлені у різних перевірочних комісіях. Вони проводять опитування щодо справи оцінки курсів, перевірки предметів і програм. Агенції все більше наполягають на якомога сильнішій участі студентів і представлені студентських точок зору щодо покращення якості освіти. З 14 членів ради агенції два місця належать студентам, і це дає їм можливість брати участь у дискусіях стосовно принципів оцінки якості освітнього процесу. Важливим є залучення студентів у різні робочі підготовчі робочі комісії, які випрацьовують нові навчальні плани, вносять зміни у навчальні плани, розклади й екзаменаційні процедури. Поряд з цим є звичне їх залучення в оціночних опитуваннях чи в аудитах, опитуваннях у контексті вивчення думок студентів щодо покращення програм і дисциплін. Це стосується рівня самооцінки закладу і також зовнішнього оцінювання [4].

Для забезпечення якості вищої освіти надзвичайно важливою, ключовою є роль викладача.

При цьому між університетом, студентами й викладачами встановлюються партнерські взаємини, які в першу чергу пов'язані з наданням університетам академічних свобод.

Академічна свобода – це ситуація, за якої представник академічного співтовариства може виконувати свої обов'язки без збитку для свого академічного або суспільного статусу. Перший академічний обов'язок викладача – навчати студентів і проводити дослідження, у свою чергу це накладає на викладача додаткові зобов'язання, наприклад, «серйозного обґрунтування своїх міркувань і перевірки даних, що наводяться, правильної поведінки із студентами, адміністрацією, колегами з інших вузів, оцінювання кандидатів на академічні посади за академічними стандартами об'єктивного оцінювання робіт колеґ і студентів відповідно до інтелектуальних критеріїв, незалежно від політичних або релігійних переконань автора або його особистих якостей тощо [11, с. 20].

«Академічна свобода викладача, – на переконання Едварда Шілса – це можливість обирати спосіб своєї інтелектуальної діяльності, а також визначати, чому вчити студентів у межах свого предмету, що досліджувати і за якою тематикою друкувати статті [11, с. 20].

Академічна свобода не розповсюджується на участь викладача в незаконних, наприклад, терористичних операціях, на дії, що підлягають осуду з погляду суспільної моралі. Викладач не може присвячувати значну частину своїх лекцій викладу власної точки зору на той або інший предмет, навіть якщо тема обговорення належить до його профілю спеціалізації. Велика частка навчання повинна базуватись на фактах, емпіричних доказах, узагальненнях тощо, а не на оцінних думках [11, с. 21]. Саме в цьому і полягає академічна відповідальність викладача. Крім того, викладач, як особистість несе відповідальність за вплив своїх рішень та діяльність на суспільство та оточуюче середовище, що реалізується через прозору та етичну поведінку.

Тому, проблема професійної підготовки викладачів до роботи є надзвичайно актуальною в теорії й практиці сучасної освіти. Непідготовлені викладачі часто не можуть проявити академічну відповідальність та усвідомити свою академічну свободу. Іноді, непідготовлені вчителі обмежують свободу власної думки своїх вихованців.

На особистісному рівні умовами ефективності освітньої діяльності є певні характеристики педагога, і насамперед його креативність у професійній сфері; володіння сучасними педагогічними технологіями передачі навчальної інформації, інноваційними методами активізації навчального процесу; здатність до системного бачення професійної реальності; наявність рефлексивної та комунікативної культури (включаючи його вербальний імідж, володіння невербальними засобами комунікації, моделями і стилями – науковим, публіцистичним, діловим); вміння здійснювати групову самоорганізацію учнів (як діалогічного, так і полілогічного характеру); встановлювати «зворотний зв'язок» і долати комунікативні бар'єри (логічний, стилістичний, семантичний, фонетичний та ін.). Управління якістю передбачає систематичну оцінку ефективності освітнього процесу з точки зору реалізації

основних стратегій особистісного розвитку (які повинні бути забезпечені багаторівневим педагогічним комплексом цінностей, цілей, знань, методів, ресурсів): духовний розвиток в єдності його ціннісно-нормативної, когнітивної та технологічної сторін; соціальний розвиток особистості (як суб'єкта соціальних відносин і професійних знань, умінь, навичок) і фізичний розвиток [2, с. 236–237].

Якісна вища освіта має стати гарантом того, «що викладач і студенти – основні дійові особи вищого навчального закладу, між якими встановлюються солідарність, взаєморозуміння і взаємопідтримка. Вони повинні являти собою єдину аудиторію, єдину освітню істоту, що живе і творить впродовж академічного часу». Якість роботи викладацького складу в умовах сучасної України має забезпечуватись поєднанням методів контролю та стимулювання. Зрозуміло, що стимулювання (моральне та матеріальне) має йти на крок попереду контролю та вимог, що, на жаль, зовсім не відповідає усталеній традиції роботи з кадрами в українській вищій освіті. Отже, першою засадничою умовою зростання якості роботи викладача має стати нищення ганебних традицій. Зростання аудиторних годин у навчальному навантаженні; необхідність готувати якісні методичні матеріали до нових дисциплін за відсутності доступу до найновішої наукової літератури (а також вирішувати всі проблеми з друком та виданням); перманентне укладання та переукладання (у зв'язку з новими вимогами) навчальних програм; потреба підвищувати свій фаховий та науковий рівень; виконання громадських доручень; позааудиторна робота зі студентами; робота за сумісництвом і багато іншого – все це сьогодні лежить нестерпним ярмом на ший українського викладача вищої школи. Фоном такої надексплуатації є неадекватна зарплата і як наслідок зростаюча корупція. Останнє явище – це деморалізатор і розбещувач не лише студентської молоді, це і хронічна депресія та втрата здоров'я у тих багатьох викладачів, які працюють по совісті і за покликанням, але не в силі послабити корумповану систему і часто навіть самі в очах громадськості змушені носити несправедливе клеймо хабарника (спрацьовує принцип «вони всі такі») [2, с. 237].

Висновки. Формування культури якості університетської освіти постає глобальною цінністю і умовою стратегічного розвитку конкурентоспроможного суспільства. Для забезпечення культури якості освіти необхідні істотні структурні зміни, які повинні мати за мету розвиток участі суспільства в забезпеченні якості освіти. Для цього необхідно визнати, що проблема української освіти не вирішується лише адміністративними або законодавчими вольовими рішеннями «згори», а потребує глибших суспільних перетворень. Основою для участі суспільства в процесах забезпечення якості освіти є культура оприлюднення інформації про досягнення ВНЗ і механізми громадського контролю. Університет краще служитиме суспільству на засадах академічних цінностей: автономії вищих навчальних закладів, академічної свободи, академічної доброчесності, відповідальності, довіри тощо. Одним із шляхів реформування системи освіти, забезпечення культури якості університетської освіти є накопичення досвіду реалізації освітніх потреб і прав

учасників освітнього процесу, створення європейської системи забезпечення якості, складовою якої мають стати: інституціалізація вищої освіти, академічна свобода (свобода навчання і свобода викладання), автономія університетів, збереження кращих традицій фундаментальності, розвиток віртуальних університетів і дистанційних форм навчання, які виникають тільки за допомогою сучасних інформаційних технологій, задоволення потреб трансформаційного періоду в інтеграції та інтернаціоналізації.

Список використаних джерел

1. Гриценко М. В. Академічні цінності університетської освіти як чинник розвитку особистості студента // Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 2 червня 2017 р., м. Київ: Вступне слово В. І. Рябченка. – Київ, 2017. – С.36–39.
2. Гриценко М. В. Рівний доступ до якісної вищої освіти в контексті формування «суспільства знань» // Феномен університету в контексті «суспільства знань»: монографія (рукопис) / [В. П. Андрущенко, І. М. Предборська, Є. А. Пінчук, І. В. Степаненко та ін.]. – К., 2014. – 256 с.
3. Єрмоленко В. Викладач чи студент – хто має бути в центрі освітнього процесу? / В. Єрмоленко // Європейський освітній портал: Статті та аналітика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: osvita.ua/vnz/high_school/4900/.
4. Забезпечення якості вищої освіти: європейські кращі практики для України [Електронний ресурс] [Автор. кол.: Г. Воскобойникова, М. Головянко, С. Гришко, О. Деджора, Т. Добко та ін.]; Упорядник: Тарас Добко. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktiki-dlya-ukrajini>.
5. Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту: навч. посіб. / За ред. Т. Добка, М. Головянко, О. Кайкової, В. Терзіяна, Т. Тихонена. – Львів: Видавництво «Компанія «Манускрипт, 2014». – 572 с.
6. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/strategiya-reformuvannya-vishhoi-CC%88-osviti-2.0.doc>.
7. Филип Г. Альбах. Академічна свобода: реалистическая оценка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ihe.nkaoko.kz/archive/14/292/>.
8. Циркун О. І. Стратегія навчання, викладання та оцінювання, 2005–2009 рр. Бредфордського університету / О. І. Циркун // Вища освіта: шляхи розвитку та забезпечення якості – К.: КНЕУ, 2010. – С.108–129.
9. EU high level group: train the professors to teach року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-554_en.htm?locale=en
10. Perkin Harold. History of Universities / International higher education: an encyclopedia / edited by Philip G. Altbach – Garland Publishing Inc., New York & London, 1991. – P.169–204.
11. Shils Edward. Academic Freedom / Edward Shils // International higher education: an encyclopedia / edited by Philip G. Altbach. – Garland Publishing Inc. New York & London, 1991. – P.1–22.

References

1. Hrytsenko M. V. Akademichni tsinnosti universytetskoji osvity yak chynnyk rozvytku osobystosti studenta // Osobystist studenta i sotsiokulturne seredovyshche universytetu v suspilnomu konteksti. Materialy vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii. – 2 chervnia 2017 r., m. Kyiv: Vstupne slovo V. I. Riabchenka. – Kyiv, 2017. – S.36–39.
2. Hrytsenko M. V. Rivnyi dostup do yakisnoi vyshchoi osvity v konteksti formuvannya «suspilstva znan» // Fenomen universytetu v konteksti «suspilstva znan»: monohrafiia (rukopys) / V. P. Andrushchenko, I. M. Predborska, Ye. A. Pinchuk, I. V. Stepanenko ta in.]. – K., 2014. – 256 s.
3. Iermolenko V. Vykladach chy student – khto maie buty v tsentri osvithnoho protsesu? / V. Yermolenko // Yevropejskyi osvithni portal:

Statti ta analytika [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: osvita.ua/vnz/high_school/4900/.

4. Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity: yevropeiski krashchi praktyky dlia Ukrainy [Elektronnyi resurs] [Avtor. kol.: H. Voskoboinykova, M. Holovianko, S. Hryshko, O. Dzhedzhora, T. Dobko ta in.]; Uporiadnyk: Taras Dobko. – Rezhym dostupu: <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktiki-dlya-ukrajini>.

5. Imperatyv yakosti: vchymosia tsinuvaty i otsiniuvaty vyshchu osvitu: navch. posib. / Za red. T. Dobka, M. Holovianko, O. Kaikovoi, V. Terziiana, T. Tikhonena. – Lviv: Vydavnytstvo «Kompaniia «Manuskrypt, 2014». – 572 s.

6. Stratehiia reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini do 2020 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/content/strategiya-reformuvannya-vishchoi-CC%88-osviti-2.0.doc>.

7. Fylyp H. Altbakh. Akademicheskaia svoboda: realystycheskaia otsenka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ihe.nkaoko.kz/archive/14/292/>.

8. Tsyrukun O. I. Stratehiia navchannia, vykladannia ta otsiniuvannia, 2005–2009 rr. Bredfordskoho universytetu / O. I. Tsyrukun // Vyscha osvita: shliakhy rozvytku ta zabezpechennia yakosti – K.: KNEU, 2010. – S.108–129.

9. EU high level group: train the professors to teach roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-554_en.htm?locale=en

10. Perkin Harold. History of Universities / International higher education: an encyclopedia / edited by Philip G. Altbach – Garland Publishing Inc., New York & London, 1991. – P.169–204.

11. Shils Edward. Academic Freedom / Edward Shils // International higher education: an encyclopedia / edited by Philip G. Altbach. – Garland Publishing Inc. New York & London, 1991. – P.1–22.

Grytsenko M. V., Candidate of Philosophical Sciences, Leading Researcher of the Department of Policy and Governance in Higher Education, Institute of Higher Education of NAPS of Ukraine (Ukraine, Kyiv), mari_na@ukr.net

Providing quality culture in higher education: foreign experience

The article emphasizes the necessity of reforming the national education system in Ukraine, which should be accompanied by the maintenance of a culture of quality of higher education, and become a peculiar foundation for democratic transformations that apply to the entire national social system. The main parameters and meaningful characteristics of the culture of quality of higher education in the context of the reform of university education are revealed. The experience of European universities, in particular the role of a student and a lecturer in the context of providing a culture of quality of higher education is analyzed. Recommendations for improving the quality of teaching and learning in European institutions of higher education are considered. It is stressed that the provision of the quality culture of university education is possible through the accumulation of experience in the implementation of educational needs and rights of participants in the educational process, the creation of a European quality assurance system, which should include: institutionalization of higher education, academic freedom (freedom of education and freedom of teaching), universities autonomy, preservation the best traditions of fundamentalism, the satisfaction of the needs of the transformational period in integration and internationalization.

Keywords: higher education, quality of education, university, educational model, culture of higher education quality, academic freedom, university autonomy, student, lecturer, research activity, educational transformation.

* * *

УДК 1.147

Силадій І.,
здобувач, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

Поняття педагогічного дискурсу в сучасних наукових дослідженнях

Дійсна демократизація освіти можлива лише на дискурсній основі, де кожен з учасників навчально-виховного процесу має можливість висловлювати власну думку, відстоювати її під час постійних дискусій.

Тому останнім часом особлива увага дослідників спрямована на вивчення педагогічного дискурсу. Головною метою цих досліджень є, насамперед, лінгвістичний аспект суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників дискурсу з огляду на його тлумачення як ситуаційно й соціально визначеної мовленнєвої діяльності. Але розмаїті дискурсивні практики зумовлюють необхідність перегляду такого розуміння педагогічного дискурсу та перенесення ваги в його оцінці з суто лінгвістичного аналізу на соціальні фактори спілкування. Це спонукає до вивчення екстра-лінгвістичних факторів розгортання педагогічного дискурсу як мовної, комунікативної, ситуаційної, особистісної й статусно орієнтованої компетенції, яка визначається ustalеними в суспільстві сферами спілкування і соціальними інститутами.

Ключові слова: дискурс, педагогічний дискурс, особливості педагогічного дискурсу, елементи педагогічного дискурсу.

Поняття педагогічного дискурсу в сучасних наукових дослідженнях є як явище науковою категорією, яка розглядається в контексті нових парадигмальних установок в умовах «дискурсивного перевороту» і переходу до нової онтології. Термін дискурс (від лат. *discursus* – доведення, міркування; від фр. *discours* і англ. *discourse* – мова) як за частотою вживання, так і за кількістю наявних трактувань займає одне з перших місць у сучасній науці. Це явище отримало в гуманітарних науках різні назви, як-то «дискурс-бум» у роботах І. Т. Касавіна, «дискурсивний переворот» (R. Harge, U. Flick) або «парадокс дискурсу» за висловлюванням Н. Н. Білозерцевої. Етимологічно слово дискурс розкладається на дві складові частини: *dis* (у різних напрямках) і *course* (бігти), тобто буквально означає «різноспрямований рух». «Різностямованість» дискурсу визначає не тільки різні варіанти мови, а й безліч інтерпретацій, які найбільш повно реалізувалися в рамках дискурсів гуманітарних наук. Треба визнати, що теоретичні засади дискурсу досліджувалися багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими.

Зважаючи на велику кількість дефініцій поняття «дискурс», треба означити, що існують різні підходи до класифікації визначень дискурсу. В рамках цілого ряду наукових дисциплін на сьогодні склалися три основних походу до його розуміння: дискурс як цільний оформлений мовленнєвий твір, обумовлений лінгвістичними та екстралінгвістичними характеристиками; вид мовної комунікації; спілкування, що реалізується в якому-небудь громадському інституті [2, с. 307].

Також багатозначність сучасних дефініцій дискурсу, за визначенням Т. В. Мельник, вкладаються в такі кластери:

1. Текстоцентрична інтерпретація дискурсу, де текст розглядається як комунікативна система, форма комунікативної ситуації (Т. Дридзе, І. Колегаєва); як семіосфера (С. Данилов, В. Красних, Ю. Лотман, М. Фуко, Ю. Габермас); як надтекст (Г. Бітенська, Н. Купіна, А. Лошаков).

2. Дискурс як мовлення, вписане в комунікативну ситуацію, як процес намірів мовця та інтерпретації слухачами (І. Агамалієва, В. Богданов, М. Макаров, Ю. Носар).

3. Дискурс як інституціонально заданий тип спілкування на основі соціокультурного контексту (Ф. Бацевич, В. Карасик, Г. Почепцов, Дж. Фішман).

4. Дискурс як замкнута цілісна комунікативна ситуація – подія, у яку занурюється текст і комуніканти на основі соціальних, культурних та етичних чинників (О. Селіванова) [3].

Дискурс також розглядається у трьох науково-методологічних напрямках, перший з яких, як за часом,